

Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 36, Nisan 2019, s. 439-450

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.16990/SOBIDER.4961>

Dönüş CESUR YAŞAR

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Öğrencisi, donuscesuryasar@gmail.com

TÜRKİYE'DEN ALMANYA'YA YAPILAN GÖÇLERİN OLUŞTURDUĞU GÖÇMEN EDEBİYATI¹

Özet

Göç toplumlari etkileyen, değiştiren bir kavramdır. Türkiye'yi etkileyen en önemli göçlerden biri Almanya'ya yapılan işçi göçüdür. 1961 yılında başlayan işçi göçü akımıyla Almanya'ya yoğun bir Türk göçü hareketi olmuş, başlarda geçici olan bu göç yerini kalıcılığa bırakmıştır. Zamanla Türk göçmenler Almanya'da yerleşik hayata geçerek Alman toplumunu etkilemiş kendileri de göçün neden olduğu bu değişimden etkilenmiştir.

Almanya'da yaşayan Türk yazarların oluşturduğu göçmen edebiyatının incelendiği bu çalışmada, 1961'den günümüze Türkiye'den Almanya'ya yapılan işçi göçünün tarihsel gelişimi üzerinde durulmuş, giriş bölümünde göç olgusu, nedenleri ve sonuçları hakkında kısaca bilgi verildikten sonra Almanya'ya yerleşen Türk göçmenlerin ve misafir işçilerin Almanya'daki sosyal yapısı incelenmiş ve Almanya'da yaşayan Türklerin dil problemlerinden bahsedilmiştir. Bu makalede Almanya'da yaşayan Türk yazarların Alman edebiyatına katkıları ve göçmen yazarların Türkçe ya da Almanca kaleme aldığı eserlerindeki kültür ve dil özelliklerinin gösterilmesi amaçlanmakta ayrıca göçmen edebiyatını oluşturan yazarların bazı eserlerinden bahsedilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Göç, İşçi Göçü, Misafir İşçi, Göçmen Edebiyatı

¹ Bu makale, yazarın Sakarya üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde hazırlanmış olduğu Yüksek lisans tezinden üretilen bir çalışmadır.

MIGRANT LITERATURE CREATED BY MIGRATION FROM TURKEY TO GERMANY

Abstract

Migration is a concept which influences and changes the society. One of the most important migration which influenced Turkey is labor migration made to Germany. Labor migration started in 1961 from Turkey to Germany and an intensive migration movement of Turks took place, which was temporary in the beginning, then left its place to permanence. Eventually, Turks adopted a permanent settlement in Germany, influenced German society and were influenced by this change caused by migration.

In this study, the Migrant Literature created by Turkish writers who live in Germany has been examined and it focuses on the historical development of labor migration from Turkey to Germany from 1961 to today in the prologue, After giving brief information about the migration phenomenon, its causes and results, Turkish Migrants who settled in Germany and Guest Worker's social structure in Germany has been examined and the language problems of Turkish citizens who lived in Germany has been mentioned. In this article, it is aimed to show the contribution of Turkish writers living in Germany to German Literature and the culture and language features in the works of migrant writers, written in Turkish or German, also some of the works of the Turkish writers who created Migrant Literature has been mentioned.

Key Words: Migrant, Labor Migrant, Guest Worker, Migrant Literature

GİRİŞ

İnsanlık tarihinde her dönem karşımıza çıkan göç kavramı hem göç veren toplumu hem de göç alan toplumu etkileyen, her iki toplumun da olumlu ya da olumsuz anlamda değişmesine neden olan önemli bir kavramdır. “Göç; insanların, sosyal, ekonomik, siyasi veya doğal nedenlerden dolayı coğrafi olarak yer değiştirmesi biçiminde tanımlanabilir.” (Adıgüzel,2018:3)

Yaşanılan bölgedeki sosyal ve ekonomik yetersizlikler, soğuk iklim, kıt kaynaklar göçe sebep olan faktörlerden bazılarıdır. Göçler süresine göre geçici veya sürekli göç, yapılış amacına göre zorunlu ya da gönüllü göç, mesafesine göre de iç ve dış göç olarak ayrılmaktadır. Yapılan göç kısa süreyi kapsıyorsa geçici göç, kalıcı bir şekilde yapıyorsa sürekli göç diye adlandırılır. Daha iyi sosyal ya da ekonomik imkânlarla sahip olmak için bireyin isteğine bağlı olarak yapılan göçler gönüllü göç, siyasal sebepler gibi zorunlu nedenlere dayanan göçler ise zorunlu göç olmaktadır. Ülke sınırları içinde yapılan göçe iç göç, ülke sınırları dışına yapılan göçe ise dış göç denmektedir.

Türkiye İstatistik Kurumu'na göre Türkiye'de 1975'ten 2000 yıllarına kadar ülke içi göçte büyük bir artış olmuştur. 1980 yılında iç göç yapan nüfus 3.584.421 iken bu nüfus 2000 yılında 4.778.193'e ulaşmıştır. 2013 yılı Adrese Dayalı Kayıt Sistemi (ADNKS) verilerine göre 2010-2011 yılları arasında iç göç yapan nüfus sayısı 2.420.181'dir. En fazla göç veren iller Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Karadeniz bölgeleriyken, en fazla göç alan iller ise turizm veya sanayi alanında gelişmiş bölgelerdeki illerdir. (Doğan, 2018:107-110)

Göç olgusunun her iki toplum üzerinde etkileri olabilmektedir. Göç veren toplum iş gücü sermayesini kaybederken, göç alan toplum ise göçle beraber nüfus artışı yaşamakta, bu da sosyal ya da ekonomik alanda kaynakların daha fazla bölünmesine sebep olmaktadır. Göçün sebep olduğu en büyük değişim göç eden toplumlarda görülen uyum ve çatışma sorunudur. Özellikle kırdan kente doğru yapılan göçler de göç eden toplumun yeni yerlerinde uyum sorunu yaşadıkları görülmektedir. Yeni bir yerleşim yeri, yeni bir sosyal yapı, yeni bir kültür insanların kültürel bir sorun yaşamasına sebep olmaktadır. Göç sadece bir yer değişikliği değil aynı zamanda göç eden toplumun tüm hayatını etkileyen, insan ilişkilerini değiştiren, geliştiren bir olgudur. Göçmen toplumlar göç ettikleri yerde yalnızlık, yabancılaşma hissetmekte, memleket hasreti çekmektedir. Göç kabul eden toplumun gelenekleri, kültürel ve manevi değerleri, göç edilen toplumdakinden farklıysa göçmenler eski manevi ve kültürel değerlerini kaybetmemek için muhafazakâr davranarak değerlerine sahip çıkmaktadır. (Adıgüzel,2018:156) Göç alan yerlerde de bir takım problemler görülmektedir. Göç kabul eden toplumlarda nüfus fazlalığı yüzünden eğitim, sağlık, ulaşım, iş olanakları açısından sıkıntılar baş göstermekte, artan işsizlik ve çarpık kentleşme sorunları ortaya çıkmaktadır. Türkiye iki büyük göç dalgası yaşamıştır. İlki “Nüfus Mübadelesi Göçü”², ikincisi ise Türkiye’den Almanya’ya yapılan “İşçi Göçü”dür. Nüfus Mübadelesi Göçü Türkiye ve Yunanistan’da yaşayan Türk ve Rum vatandaşların karşılıklı yer değiştirmesi olan çift taraflı bir göç iken Almanya’ya yapılan işçi göçü ise tek yönlü yapılan bir göçtür.

Almanya’ya İşçi Göçü

Yaklaşık 50 yıllık geçmişe sahip olan Almanya’ya göç, Türkiye ve Almanya arasında imzalanan İş Göçü Anlaşması’na dayanmaktadır. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Almanya ekonomisi ve sanayi alanında gelişmek için farklı ülkelerden işçi almaya karar vermiştir. Ucuz ve yabancı işçi çalıştırarak ekonomisini ve sanayisini geliştirmek isteyen Almanya kapılarını yabancılara açarak önce İtalya, İspanya, Portekiz, Yunanistan’dan işçi göçü almış, hâlâ iş gücü açığı olunca Türkiye’den yabancı işçi almaya başlamıştır. Türkiye’nin teklifiyle başlayan süreç 1961 yılında imzalanan anlaşmayla resmîyet kazanmış, önceleri geçici olarak giden işçi sayısı her yıl artarak devam etmiştir.

30 Ekim 1961 yılında “İşgücü Anlaşması”nın imzalanmasıyla hem İstanbul’daki Alman İrtibat Bürosu aracılığıyla Almanya’ya gelenler, hem de bireysel olarak iş bulup gelenler Almanya’da çalışma ve oturma iznine sahip olmaktadır. Türkiye’den bu anlaşmayla Almanya’ya gidenlerin sayısı 1961’de 7000 kişiye ulaşır. (Karagöz,2007:23) Başlarda Türk işçileri geçici olarak Almanya’ya çalışmaya gitmiş, bir kaç sene çalıştıktan sonra memleketlerine dönme isteğinde olan, Almanya’da kalıcı olmayan işçilerdi. Bu yüzden işçi göçmenlere “Misafir İşçi” denmekteydi. Almanya’ya işçi olarak gitmek isteyen bu misafir işçiler önce İstanbul’un Tophane semtinde kurulan irtibat bürosuna giderek başvuru yapıyorlar, daha sonra ise Almanya’dan gelen “Kabul Mektubu”nu bekliyorlardı. Kabul edilen işçiler tepeden tırnağa kapsamlı bir sağlık muayenesinden geçirildikten sonra sağlıklı olanlar Almanya’ya gitmeye hak kazanıyordu. Almanya’ya gidecek tren İstanbul’daki kalkıyor, Türk işçiler 3 günlük tren yolculuğundan sonra Almanya’ya ulaşıyordu.

² 1923 yılında Lozan Barış Antlaşması’na ek olarak imzalanan Türkiye ile Yunanistan arasında zorunlu din göçüne dayanan anlaşmadır.

Foto:1 Trenle Almanya'ya giden Türk İşçiler

Istanbul Sirkeci istasyonunda başlayan Almanya yolculuğu. Yıl 1963. (DÖMİD arşivi)

(Kaynak: Mortan ve Stefan,2011:15)

Almanya'ya giden işçiler firma sahipleri tarafından karşılanıyor ve “Heim” denilen yurtlara yerleştiriliyorlardı, bu yurtlar birkaç kişinin aynı odada kaldığı, ortak tuvalet ve mutfaktan oluşan yurtlardı. 1961'den itibaren Almanya'daki işçi göçmen sayısı, 1973 yılındaki petrol krizine kadar artarak devam etmiştir.1973 yılındaki petrol kriziyle Almanya Hükümeti yabancı işçi alımını durdurmuştur. Yine bu dönem Alman Hükümeti, çocukları Türkiye'de olan ailelere daha az çocuk yardımı yapmaya başlayınca Türk işçiler Almanya'ya ailelerini getirmeye başladılar. Böylelikle Almanya'daki Türk nüfusunda ciddi bir artış oldu. (Kaplan,2017:83). 1983 yılında imzalanan “Geriye Dönüş Teşvik Yasası”nda Türkiye'ye dönen ailelere ekonomik ve sosyal yardımlar yapılması kararlaştırılmış, Türkiye'ye dönen göçmenlerin uyum sorunu yaşamamaları için çalışmalar yapılmıştır. Bu teşvik yasası kapsamında birçok işçi Türkiye'ye dönerken, birçok işçi de Almanya'da kalmaya karar vermiş, yıllar geçtikçe Almanya'daki Türk nüfusu aile birleşmeleriyle sürekli artmıştır. Günümüzde Almanya'da yaklaşık 3 milyon Türk yaşamaktadır.

Almanya'daki Türkler

1961 yılında misafir işçi olarak Almanya'ya giden Türk göçmenler, zamanla Almanya'ya yerleşmiş, hayatlarını orada sürdürmeye karar vermişlerdir. Misafir işçi döneminde yurtlarda kalan Türk işçiler, aile birleşmeleriyle bekâr hayatından kurtularak evlere çıkmışlar, sosyal hayatta yer alarak Almanların dikkatini çekmeye başlamışlardır. Gerek kıyafetleri, gerek örf ve adetleri, gerekse sosyal hayattaki yönleriyle Almanlardan her türlü farklı olan Türkler, kendilerine Alman toplumunda yer bulmak istemişlerdi; fakat Almanlar ilk yıllarda hoşgörüle

karşıladıkları Türk işçileri zamanla istememeye başladılar, hatta zamanla ırkçı davranışlara yöneldiler. 1992-2003 yılları arasında yabancı düşmanlığına dayanan 110.000 cezai suç işlenmiş, bunlardan 11.000'i doğrudan şiddet eyleminin içine giren suçlardı. Solingen, Lübeck, Mölln, Rostock'ta göçmenlerin evi kundaklanmış, çok sayıda kişi yanarak hayatını kaybetmiştir. (Keskin,2011:110)

Almanya'da yaşayan göçmen Türklerin bir başka problemi yaşanan dil sıkıntısıydı. Kendilerini geçici gören Türk işçiler Almanca öğrenmeye gerek görmediler, Almanya'da yerleşik yaşama geçince de Türk gettolarında yaşayarak mümkün olduğu kadar Almanca'dan uzak kalarak Türkçe konuştular. Fakat Almanya'da doğan ya da Almanya'ya küçük yaşta gelen 2. kuşakta dil problemleri yaşanmaya başladı. Ailelerden Almanca bilgisi almayan 2. kuşak okula başladığında Alman diline hâkim olamadıkları için dersleri takip edemediler. Evde, yaşadığı sokakta Türkçe konuşan çocuklar, okulda Almanca öğrenmeye başladılar. Fakat geç kalınan bir Almanca eğitimi yüzünden yaşitlarından daha düşük bir düzeyde eğitim hayatına başlıyorlardı. Alman eğitim sisteminde, çocuk eğitiminde en çok anne ve babaya sorumluluk düşmekte, genel eğitim aile tarafından verilmektedir; aile iyi eğitim görmüş, toplumsal konumu, gelir düzeyi, ailenin kendi içindeki iletişimi yüksekse çocukların okuldaki başarı düzeyi o kadar çok artmaktadır. (Ercan, 2008:6) Fakat Türk ailelerinde Almanca eksikliği ve Alman eğitim sistemini bilmeme problemi yüzünden, çocukların eğitim alanında başarı düzeyleri düşük olmaktadır. Hatta çoğu Türk göçmen çocuğu Almanca yetersizliği yüzünden engelli okulu diye bilinen Sonderschule'ye gitmektedir. Göçmen ve Alman çocukları arasındaki eğitim farkı uzun vadede de kendini göstermekte, düşük eğitim alan göçmen çocukları hayata daha geç, daha zor atılmaktadır.

Türkler her ne kadar Almanya'da kalıcı olsalar da hiç bir zaman memleketlerinden vazgeçmemişler, tatillerde ülkelerine giderek hem ülkelerine döviz bırakmışlar hem de memleket hasretini gidermişlerdir. Türkiye'de "Almanca ya da Gurbetçi" olarak anılan göçmen işçiler her iki ülkeyi de kendilerine yurt edinmiş, hem Almanyalı hem de Türkiyeli olan, artık Almanya'da görmezden gelinen, bir gün geri dönecek misafir işçi değiller; bilakis Almanya'ya yerleşen, Almanlarla aynı toprakları, aynı havayı paylaşan yurttaşlardır. Aynı ülkenin iki farklı toplumu olan Türkler ve Almanlar arasındaki uyum sorunları giderilmeli, Türkler sosyal hayatta Almanlar kadar aktif olmalıdırlar. Daha uyumlu bir Alman-Türk toplumu için fırsat eşitsizlikleri ve ayrımcılık ortadan kaldırılmalı, önyargılar yıkılmalı ve Almanya'da yaşayan Türk çalışanların çok dilliliği daha fazla önemsenmelidir. (Keskin,2011:119). İkinci yabancı dil olarak Almanca düzenli olarak verilmeli, çok dilli ve çok kültürlü bir ortam oluşturulmalıdır. (Alpbeck,2011:6)

Almanya'da Yaşayan Türk Yazarlar

1961 yılı hem Türk toplumu hem Alman toplumu için bir değişimin başladığı tarihti. 1961'de imzalanan İşçi Göçü Anlaşması'yla yepyeni bir edebiyat akımı da başladı. Gerek işçi çocuğu olarak, gerek siyasal sebeplerden, gerekse eğitim için Almanya'ya giden Türk yazarlar Göçmen Edebiyatı'nın temellerini attılar. Fakir Baykurt siyasal sebeplerden dolayı Almanya'ya giden ve Türkiye'de başladığı yazarlık kariyerini Almanya'da devam ettiren bir yazardır. Almanya'da yaşayan Türk yazarların çoğu ise küçük yaşta Almanya'ya ile tanışan, Almanya'ya işçi olarak giden ailelerin çocuklarıdır. Yade Kara, Nuray Lale, Renan Demirkan, Zafer Şenocak, Feridun Zaimoğlu, Zehra Çırak ailesiyle birlikte küçük yaşta Almanya'ya giden yazarlardan bazılarıdır. Bazı Türk yazarlar ise kendileri Almanya'ya işçi olarak gitmiştir. Emine Sevgi Özdamar, Habib

Bektaş, Bekir Yıldız, Şinasi Dikmen, Fethi Savaşçı, Saliha Scheinhardt bu yazarlardan sadece birkaçıdır. Alman edebiyatında etkili olan Türk yazarlardan bazıları olan Yüksel Pazarkaya, Alev Tekinay, Yücel Feyzioğlu ise eğitim için Almanya'ya giden ve Almanya'da yazmaya başlayan yazarlardır. Selim Özdoğan ve Nevfel Cumart ise Almanya'da dünyaya gelen Türk yazarlardır. Bu yazarların ortak özelliği işçi göçü ile başlayan süreci edebiyat alanına taşınmaları, Almanya'da yeni bir edebiyat çeşidi oluşturmalarıdır.

1961 yılında başlayan işçi göçü hareketiyle şekillenen ve zamanla gelişerek devam eden Göçmen Edebiyatını 3 dönemde incelemek mümkündür. Birinci dönem 1960-1980 yılları arasında hüküm süren dönemdir. Bu dönemde yazmaya başlayan birinci kuşak olarak adlandırılan yazarlar arasında Aras Ören, Şinasi Dikmen, Yüksel Pazarkaya, Fakir Baykurt, Bekir Yıldız, Habib Bektaş, Fethi Savaşçı, Güney Dal gibi yazarlar vardı. Bu yazarların ele aldığı konular genellikle anavatana duyulan hasretti. (Asutay,2014:13) Çevrelerine yabancılaşan, yalnızlık çeken ve memleketlerini özleyen birinci kuşak yazarlar için 'yazmak', bir yandan yaşadıkları uyum güçlüklerini dile getirmek, bir yandan da Alman toplumu içinde kimliklerini belirleme arayışıydı. Başlangıçta eserlerde işçi sorunlarına değinildiği için bu döneme "Konuk İşçi Edebiyatı" da deniyordu. (Kuruyazıcı,1992:7) Zamanla konukluk uzayıp sonra da sona erince bu isim de geçerliliğini yitirmiş, Yabancılar Edebiyatı, Azınlık Edebiyatı, Göç Edebiyatı, Göçmen Edebiyatı gibi isimler kullanılmaya başlanmıştır. Birinci kuşak yazarlardan Yüksel Pazarkaya "Yazın Yazındır" diyerek bu edebiyatı bir kategoriye sokmak istememiş, ikinci kuşak yazarlardan Zafer Şenocak ise bu edebiyatın Alman edebiyatıyla bütünleşmesini, Alman edebiyatı içinde ayrı bir edebiyat olarak anılmaması gerektiğini vurgulamıştır. (Kuruyazıcı,1992:8).

İlk kuşak yazarlardan Bekir Yıldız'ın "Alman Ekmeği" adlı eseri Konuk İşçi Edebiyatının ilk örneklerinden sayılmaktadır. Kendisi de bir işçi olarak Almanya'ya giden Yıldız bu eserinde Türkiye'den Almanya'ya giden ilk işçilerin sorunlarını, dil bilmemelerini, büyük şehirde yaşamının işçiler için yarattığı zorlukları dile getirmiştir. Bir diğer birinci kuşak yazarlardan olan Fakir Baykurt'ta "Duisburg Üçlemesi" adlı kitap serisinde Almanya'da işçi olarak çalışan insanların sorunlarına değinmiştir. Serinin ilk kitabı olan "Yüksek Fırınlar" adlı eserde Almanya'ya işçi olarak giden bir ailenin yaşadıkları konu edilirken, "Koca Ren" adlı eserde Türkiye'deki eğitimine Almanya'da devam eden ve Almanya'da başarısızlık gösteren bir çocuğun hayatı anlatılır. Serinin son kitabı olan "Yarım Ekmek" adlı eserde işçi olarak Almanya'ya giden bir kadının Almanya'da yaşadığı sosyal sorunlar gözler önüne serilmiştir. Birinci kuşak yazarlardan olan Şinasi Dikmen de çalışmak için Almanya'ya giden ve daha sonra Almanya'da kendi sahnesini kuran, kabare oyunları sergileyen bir yazardır. Şinasi Dikmen'in mizahsal üslubu oyunların temelinde var olmakta, eserlerinde Almanca dil bilgisi kurallarına dikkat etmeyerek, oyunlarını farklı bir Almanca üslupla seyirciye sunmaktadır. (Şahin, 2006:132). Birinci kuşak yazarlardan olan Aras Ören Türkiye'de başladığı yazın hayatına Almanya'da da devam etmiştir. İşçi ve göçmenlerin sorunlarını kaleme alan Ören, "Gündoğduların Yükselişi" adlı eserinde emeklerinin karşılığını alamayan işçileri anlatmaktadır. Aras Ören iki kültürde yaşamayı bir zenginlik olarak görmüş ve bu zenginliği eserlerine de yansıtmıştır. (Oralış,1992: 24-25). Güney Dal da bir diğer birinci kuşak yazardır. 1972 yılında Almanya'ya gelen yazar Türkiye'de de eserler veren ve Türkçe yazdığı eserlerini Almancaya çeviren bir yazardır. Eserlerinin ana teması genellikle Almanya'da yaşayan Türk işçilerin hayatları ve çektikleri sıkıntılardır. "İş Sürgünleri, E-5, Buzul Döneminden Haberler" adlı eserlerinde de aynı konu vardır. (Belin,1992:25-26). Habib Bektaş çalışmak için

Almanya'ya giden ve orada hem çalışıp hem yazan birinci kuşak yazardır. Habib Bektaş'ın ilk kitabı Almanya'da çift dilli olarak basılmıştır. Eserlerinde göçmen işçilerin yaşadıkları yalnızlığı anlatan yazarın Türkiye'de en çok bilinen romanı "Hamriyanım" adlı romanıdır. (Karakuş,1992: 28).

Genelde işçi sorunlarını anlatan birinci kuşak yazarları eserlerde dil problemi yaşayan, eserlerini Türkçe veren ve bir nevi rahatlamak için yazan, memleket hasretini, gurbet acısını yazarak atmaya çalışan yazarlardı. Üsluptan ziyade içeriğe dikkat eden bu kuşak yazarları, yazdıklarıyla diğer kuşağın yazarlarına ışık tutmuşlar, çoğu birinci kuşak yazar ise 2. kuşak yazarları arasında da yazmaya devam etmiştir.

60'lı yıllarda başlayıp 80'li yıllara kadar süren birinci kuşak yazarların dönemindeki memleket hasreti konusu, 80'li yıllardan itibaren ikinci kuşak yazarlarla değişime uğramış, bu dönemde kimlik arayışı konuları ön planda olmuştur. İkinci kuşak yazarları küçük yaşlardan beri Almanya'da yaşayan ya da orada dünyaya gelen yazarlardı. Bu yazarlardan bazıları Zafer Şenocak, Saliha Scheinhardt, Renan Demirkan, Alev Tekinay, Nevfel Cumart, Feridun Zaimoğlu'dur. Bu yazarlardan Alev Tekinay eğitim için Almanya'ya gitmiş, Saliha Scheinhardt ise evlenerek Almanya'ya yerleşmiştir. İki dille büyüyen, evde Türkçe, okulda ve sosyal hayatta Almanca konuşan ve Almanca'ya iyi bir şekilde hâkim olan bu yazarlarda nereye ait olduğunu bilememe duygusu hâkimdir ve eserlerinde kimlik arayışı, arada kalmışlık duygusu ağır basmaktadır. Konuları genellikle kültürlerarasılık üzerine olan bu yazarlar Almanca yazabildikleri için Alman toplumunun ilgisini çekmeyi başarmıştır. (Asutay,2014:14-16).

Birinci kuşak yazarlardaki görülmeyen estetik kaygısı ikinci kuşak yazarlarda kendini göstermeye başlamıştır. Eserlerde artık salt içerik değil, içerik ile birlikte estetiğe de önem verilmeye başlanmıştır. İkinci kuşak yazarlar Alman dilinde yazmaya başlayan, birinci kuşağın dilsel sıkıntılarını aşan ve Alman diline çok iyi hâkim olan yazarlardır. İkinci kuşak yazarlar çok dilli bir ortamda yaşayan, iki farklı kültürden beslenen, kendilerine yeni bir kimlik yaratan yazarlardır. (Saka,2018:1880). İkinci kuşak yazarlardan olan Alev Tekinay kendisini kökleri Anadolu topraklarında olan fakat Almanya'da yeşeren bir ağaca benzetmektedir. (Sayın, 1992:6). İkinci kuşak yazarlardan olan Feridun Zaimoğlu kendine has bir dil oluşturmuş, Almanların Türkleri küçümsemek için kullandığı "Kanak" ifadesine eserlerinde yer vermiş, Kanakça diline sahip çıkmıştır. İki dilli ve iki kültürlü olmanın dezavantajlarını da ağırlıklı bir şekilde yaşayan bu yazarlar kendilerini tam olarak bir yere ait hissedememiş, hangi ülkenin vatanları olduğuna karar verememe sıkıntılarını yaşamışlar ve bu sorunları eserlerinde dile getirmişlerdir. Bir diğer ikinci kuşak yazarı olan Zafer Şenocak da eserlerinde iki kültürün etkileri görülen ve şiirlerinde vatansız olmanın getirdiği özlemi anlatan bir yazardır. (Özoğuz,1992:30)

Birinci kuşak yazarların başlattığı Göçmen Edebiyatı ikinci kuşak yazarlarla konu bakımından zenginleşmiş, artık sadece işçi sorunlarına değinilmekten vazgeçilmiştir. Göçmen Edebiyatı birinci ve ikinci kuşağın devamı olan üçüncü kuşak yazarlarla bambaşka bir boyuta ulaşmıştır. Üçüncü kuşak yazarlarda ne vatan özlemi, ne de kimlik bunalımı görülmektedir, bu yazarlar Alman kültürüyle büyümüş, iki kültürü özümsemiş yazarlardır. Emine Sevgi Özdamar, Yade Kara, Zehra Çırak gibi yazarların bulunduğu üçüncü kuşak yazarların eserlerinde göç eden ebeveynlerinin hikâyeleri vardır. Bu kuşağın önde gelen yazarlarından olan Emine Sevgi Özdamar eserlerinde özgün bir dil kullanmış, atasözleri, deyimler, şiirler, şarkılar kullanarak Alman okuyucuların ilgisini çekmeyi başarmıştır. (Asutay ve Çelik, 2015: 286). Bir diğer

üçüncü kuşak yazarı olan Yade Kara “Selam Berlin” adlı eserinde Almanya için önemli bir dönüm noktası olan Berlin Duvarı'nın yıkılışını anlatmıştır.

Farklı sebeplerle Almanya'ya giden, Almanya'da yazın hayatına devam eden veya ilk defa Almanya'da yazmaya başlayan Türk yazarların oluşturduğu Göçmen Edebiyatı 50 yıllık süreçte büyük bir gelişme göstermiştir. Birinci kuşak yazarların Türkçe yazmasından dolayı çok fazla kitlelere ulaşamasa da günümüzde akıcı bir Almanca ile yazılmasından dolayı geniş kitlelerce benimsenen Göçmen Edebiyatı artık sadece işçi edebiyatı olmanın çok ötesinde Alman edebiyatı içinde kabul edilen bir edebiyat olmuştur. Misafir işçilikle başlayan Almanya macerası edebiyat boyutunda önemli mesafeler kat etmiştir. Birinci kuşaktaki memleket hasreti, ikinci kuşaktaki kimlik arayışı, üçüncü kuşaktaki göç eden ebeveynlerin hikâyeleri hem Almanya'da yaşayan Türk vatandaşları için içlerinde oldukları durumun bir yansıması, hem de Almanlar için kendilerini dışardan bir gözle bakabilme şansıydı.

Alman toplumu Göçmen Edebiyatı ile kendilerine dışardan bakabilme, kendilerini sorgulayabilme fırsatını yakalamışlardır. Çünkü Göçmen Edebiyatı Almanlara beraber yaşadıkları Türk toplumu ile aralarında köprü kurabilme imkânını sağlamıştır. (Polat,1992:13)

Almanya'da yazan Türk yazarlar hakkında kapsamlı bir araştırma yapan Irmgard Ackermann Göçmen Edebiyatını Alman yazınının bir parçası olarak görmekte, Göçmen Edebiyatını, hem kendi yazın geleneğinden hem de Alman yazın geleneğinden farklı özgün bir edebiyat türü olarak görmektedir. Fakat bazı Alman yazın bilimciler tarafından Göçmen Edebiyatı gerçek edebiyat olarak sayılmamakta, tarihsel belge olarak kabul edilmektedir. Buna rağmen Ackermann, Türk yazarlar tarafından verilen eserlerin sanatsal ve dilsel yönden Alman eserleri kadar iyi olduğunu savunmaktadır. (Ergand,1992:19)

Her geçen gün daha fazla kişi tarafından tanınan Göçmen Edebiyatı Almanya'da yaşayan Türk yazarların gayretleriyle daha da iyi konuma gelmekte, her geçen gün daha fazla okuyucuya ulaşmaktadır.

Almanya'da Yaşayan Türk Yazarların Eserlerindeki Kültür ve Dil Özellikleri

Almanya'da yaşayan Türk yazarların vermiş oldukları eserler hem Türkçe yazdıkları için Türk edebiyatına hem de Almanca yazdıkları için Alman edebiyatına katkı sunan eserlerdir. Birinci kuşak yazarlardan olan Fakir Baykurt, siyasal sebeplerden dolayı Almanya'ya yerleşmiş; fakat Almanya'ya yerleşmeden önce Türkiye'de yazın hayatı başlamış bir yazardır. Eserlerinde çoğunlukla köylülerin sorunlarını anlatan yazar Türkçe eserler vermiştir. Fakir Baykurt gibi diğer birinci kuşak yazarlar da Almanca dil yetersizliği yüzünden eserlerini Türkçe vermişlerdir. İkinci kuşak yazarlar genelde Almanya'da yazın hayatına başlamış, Almanya'da büyüdükleri için dil problemi yaşamamışlar ve eserlerini her iki dilde vererek kültürler arası köprü işlevi yürütmüşlerdir. Üçüncü kuşak yazarlar ise çoğunlukla Almanya'da doğdukları ve Alman kültürü içinde yetiştikleri için eserlerini Almanca vermek istemişlerdir. Birinci kuşak göçmen edebiyatı Türkiye'de doğmuş Almanya'da devam eden bir edebiyat dönemiymişken, ikinci ve üçüncü kuşak göçmen edebiyatı Almanya'da doğmuştur. (Özyer,1994:157) Göçmen edebiyatını oluşturan Türk yazarlar birçok ödüle layık görülmüş, Zehra Çırak, Feridun Zaimoğlu, Selim Özdoğan,

Emine "Sevgi Özdamar, Aras Ören gibi yazarlar "Adelbert von Chamisso Ödülü"³nü kazanmışlardır.

Kuşaklarla beraber hem edebiyat dili hem de edebiyatta işlenen konular değişmiştir. İşçi göçünün başladığı ilk yıllarda ortaya çıkan birinci dönem göçmen edebiyatının kitaplarında genellikle memleketlerindeki işsizlik nedeniyle Almanya'ya gelen aileler anlatılmaktadır. Eserlerde genel konu, ailenin reisi olan babanın, yurdundaki işsizlik nedeniyle memleketinden ayrılıp, çalışmak üzere Almanya'ya gelmesidir. Tek amacı, çalışıp, para biriktirmek ve memleketine geri döndüğünde, yeni bir hayata başlamak isteyen baba, Almanya'da gün geçtikçe içinde büyüyen sınıfa ve aile özlemi yüzünden sonunda ailesini yanına getirir. Baba, genellikle Almanya'da sevmediği işlerde çalışmak zorunda olan bir kişidir, anne ise, yabancı dil bilmediği için çoğunlukla evde oturup, ev işleri ile ilgilenir, dış dünyadan soyutlanmış bir biçimde yaşayıp mutsuz bir yaşam sürdürür. (Özyer,1994: 69-70). Fakir Baykurt, Yüksel Pazarkaya, Aras Ören, Şinasi Dikmen, Fethi Savaşçı gibi yazarların hüküm sürdüğü birinci dönem göçmen edebiyatı 1961 yılında başlayan işçi göçünden 1980'li yıllara kadar sürmüştür.

Birinci dönemde yabancılaşma sorunu, uyum problemi ve dil sorunu da eserlerde hâkim olan konulardır. 80'li yıllarda ise kimlik arayışı, hangi ülkenin vatandaşı olduğuna karar verememe, yabancı düşmanlığı eserlerde hâkim olan temalardır.

70'li yılların kitaplarında genellikle iyimser bir hava vardır ve kitapların çoğu gerçekçiliği çok olmayan iyi sonuçla biter. Buna karşın 80'li yıllarda ise kitaplar daha gerçekçi bir şekilde yazılmıştır. (Özyer,1994:78). 1980'li yıllarda başlayan ikinci dönem göçmen edebiyatı Zafer Şenocak, Saliha Scheinhardt, Emine Sevgi Özdamar gibi yazarların olduğu dönemdir ve bu dönemin eserlerinde, yazarların içlerinde yaşadığı kararsızlık, kimlik bunalımı konuları görülmektedir. Üçüncü kuşak yazarlar ise birinci ve ikinci kuşak yazarlardan devraldıkları edebiyatı geliştirerek devam ettiren yazarların dönemidir.

Birinci ve ikinci kuşak yazarların en büyük şansları farklı bir kültürden gelip farklı bakış açısına sahip olmaları, hem Alman hem Türk kültürüne hâkim olup her iki toplumun özelliklerini bilerek iki dilde köprü kurmalarıdır. Şanssızlıkları ise hem Türkiye'de hem Almanya'da tam olarak aidiyet hissetmemeleri, her iki ülkede de geri plana itildikleri duygusuna sahip olmalarıdır. Almancaya çok hâkim olamadıkları için, Türkçe yazdıkları gibi Almanca yazamıyorlar, Türkçe kaleme aldığı eserleri de eleştirecek eleştirmen bulamıyorlardır. Birinci ve ikinci kuşak yazarları gibi üçüncü kuşak yazarları da bir yandan şanslı bir yandan şanssızdır. Üçüncü kuşak yazarların en büyük şansları daha olanaklı bir ortamda yetişmeleri, daha üretken olmaları, Alman dilini çok iyi kullanıp çok iyi bir edebî dil yaratmalarıdır; fakat Alman kültürüne çok vakıfken kendi öz kültürlerine yabancı olup ulusal kültür temellerinin zayıf olması ise üçüncü kuşak yazarların şanssız olduğu bir yöndür. (Feyzioğlu,2008:13)

Birinci kuşağın Türkçe yazma problemi bu kuşağın çok fazla ses getirmemesine sebep olmuş, bu kuşak yazarların eserleri Alman edebiyatında kendini çok gösterememiştir; fakat ikinci ve üçüncü kuşak yazarların eserlerini Almanca vermesi, Göçmen Edebiyatını geniş kitlelere ulaştırmış, Göçmen Edebiyatı Alman Edebiyatı içinde kendine yer edinmiştir.

³ Almanya'da, ana dili Almanca olmayıp Almanca eser vererek Alman Edebiyatı'na katkıda bulunan yazarlara verilen ödüldür.

SONUÇ

İnsanları, toplumları hatta ülkeleri etkileyen göç kavramının birçok tanımı mevcuttur ve yapılaş amacına göre göçün çeşitleri vardır. Ekonomik sıkıntılar, sosyal hayattaki yetersizlikler, kuraklık, iklim koşullarının elverişsizliği insanları göçe iten sebeplerden sadece birkaçıdır. Göç, hem göç veren toplum hem de göç alan toplum üzerinde olumsuz sonuçlara neden olmaktadır. Göç veren toplumda nüfus azalacak iş gücü düşecektir; buna karşılık göç alan toplumda ise nüfus fazlalığından dolayı kaynaklar yetersiz kalacak, işsizlik ve sosyal hayatta aksaklıklar görülecektir. Göçü engellemek için bölgeler arasındaki sosyo-ekonomik farklar giderilmeli, her bölgenin kalkındırılması sağlanmalıdır. Özellikle kırdan kente göçleri engellemek için kırsal kesimdeki tarım faaliyetleri artırılmalıdır.

Türk tarihinde önemli bir göç faaliyeti olan Almanya'ya işçi göçü 1961'de başlayan ve o yıldan beri Türk ve Alman hayatında önemli bir hadise olan göçtür. Yalnızca bir kaç seneliğine Almanya'ya giden Türk işçiler Almanya'da kalıcı olacaklarını düşünmüyorlardı, hem Türk işçiler hem de Alman işverenler için bu göç kısa süreli bir göçtü. Fakat zamanla Alman işverenler yeni işçilere sürekli iş öğretmemek için işçilerin çalışma sürelerini uzattı ve zamanla Türk işçiler Almanya'da daha uzun kalmaya başladı. Yabancı işçilere, sosyal hakların verilmesiyle Türk işçiler ailelerini Almanya'ya aldirmaya ve bekâr yurtlarından çıkarak aileleriyle birlikte evlerde yaşamaya başladılar. Önceleri görmezden gelinen Türk işçiler sosyal hayatta yer almaya başlayınca Almanlar tarafından hor görüldü ve ırkçı söylemlere maruz kaldılar. Türkler açısından dillerini ve kültürlerini bilmedikleri bir ülkede yaşamak zordu bu yüzden Türk işçiler yine kendileri gibi göçmenlerle birlikte getto yapısı içinde yaşamaya başladılar. Çalıştıkları yerlerde tercümanlar sayesinde anlaşılan, yaşadıkları yerde ise hiç Almanca'ya gerek duymayan Türk işçiler için Almanca öğrenmek gereksizdi; fakat Almanya'da doğan ya da Almanya'ya küçük yaşta gelen çocuklar için Almanca bilinmesi zorunluluktu. Almanya'da büyüyen çocuklar ailelerinden Almanca öğrenmedikleri ve okul öncesi eğitime çok gitmedikleri için okul çağına kadar Almanca bilmiyorlar ve okul çağı gelince Almanca yetersizliği yüzünden derslerde başarısız oluyorlardı. Dil yetersizliği yüzünden çocuklar eğitim alanında sıkıntılar yaşıyor çoğu Türk çocuk eğitim alanında Alman yaşitlarının çok gerisinde kalıyordu. Bu yüzden yabancı çocuklara küçük yaştan itibaren Almanca öğretilmeli, okul öncesi eğitime önem verilerek çocukların küçük yaştan beri Alman diline ve Alman kültürüne uyumlu olması sağlanmalıdır. Türk göçmenler de gettolaşma yapısından çıkarak Alman toplumuna entegre olmalıdır.

1983 yılında Almanya'da yaşayan Türklerin memleketlerine dönmeleri için bir çalışma yapılmış, bu çalışmayla birlikte binlerce Türk anavatanlarına dönerken, yine binlercesi Almanya'da kalmaya devam etmiştir ve Almanya ikinci vatanları olmuştur. Her ne kadar Almanya artık vatanları olsa da Türkler gerçek memleketlerinden hiç kopmamışlar, tatillerde hep memleketlerine giderek hasret gidermişlerdir. 1961'den günümüze Almanya'da yaşayan Türk nüfusu sürekli artarak devam etmiştir.

İşçi göçü sadece Türk ve Alman toplumunu değil, Türk ve Alman edebiyatını da etkilemiştir. Farklı sebeplerle Almanya'ya giden Türk yazarlar Almanya'da yeni bir edebiyat akımı yaratmışlardır, bu yazarlardan bazıları Türkiye'de de eserler verirken, bazıları yazın hayatına Almanya'da başlamıştır. İlk başlarda "Konuk İşçi Edebiyatı" denen bu edebiyat akımına, zamanla Göçmen Edebiyatı denilmeye başlanmıştır. İlk başlarda sadece konuk işçilerin yaşadıkları sıkıntıları anlatan bu edebiyat, zamanla konularını genişleterek bu edebiyatın adının

değişmesine sebep olmuştur. Birinci kuşak yazarların oluşturduğu, 1980'li yıllara kadar devam eden döneme Birinci Dönem Göçmen Edebiyatı denmektedir. Bu dönem yazarlarının eserlerinde memleket hasreti, geriye dönme isteği, yalnızlık duyguları hâkimdir. 1980'li yıllarda başlayıp 1990'lı yıllara kadar devam eden ikinci kuşak yazarların oluşturduğu döneme İkinci Dönem Göçmen Edebiyatı denir. İkinci kuşak yazarlar Almanya'da büyüdükleri için Alman diline hâkim olan, fakat iki ülke arasında sıkışıp kalan bir nesildi; bu yüzden eserlerinde kimlik karmaşası, aidiyet bilinmezliği vardı. Üçüncü kuşak yazarların 1990'lı yıllardan günümüze kadar olan süreçteki dönemine ise Üçüncü Dönem Göçmen Edebiyatı denmektedir. Bu dönemin yazarları birinci ve ikinci kuşağın yaşadıkları sıkıntıları yaşamamış, her iki ülkeyi de vatani olarak benimsemişlerdir. Üçüncü dönem Göçmen Edebiyatı yazarlarının eserlerinde göç eden ebeveynlerini hikâyeleri, göçün kronolojik anlatımları görülmektedir.

İşçi göçüyle başlayan Göçmen Edebiyatı yıllar geçtikçe konularını değiştirmiş, her geçen gün daha da gelişim göstermektedir. Almanya'da yaşayan Türk yazarlar, Almanca ve Türkçe yazarak hem Alman Edebiyatı'na hem de Türk edebiyatına katkıda bulunmaktadır. Almanya'da eser veren Türk yazarlar desteklenmeli ve eserleri daha geniş kitlelere ulaştırılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Adıgüzel, Y. (2018), *Göç Sosyolojisi*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık
- Alpbek, B. (2011), *Eğitim Sisteminde Ayrımcılık Sona Ermeli*, Die Gaste, sayı: 18/ Ağustos-Ekim 2011 <http://www.diegaste.de/gaste/diegaste-sayi1806.html> (Erişim Tarihi: 09.02.2019)
- Asutay, Doç.Dr. H. (2014), *Göçmen Edebiyatı*, İstanbul: Paradigma Akademi Yayınları
- Asutay H. Çelik J. A. (2015), *Göçmen Yazını Yazarı Emine Sevgi Özdamar'ın 'Mutterzunge adlı eserinde Dilsizlik Sorunsalına Bakış*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Aralık Cilt:17 Sayı :2 <http://dergipark.gov.tr/trakyasobed/issue/30209/326067> (Erişim Tarihi: 24.03.2019)
- Belin, S. (1992), *'Uyum'u ve Parçalanmışlığı Tartışan Yazar: Güney Dal*, Hürriyet Gösteri Sanat Edebiyat Dergisi Kasım 1992 Sayı:144
- Doğan, Prof. Dr. İ. (2018), *Göç ve Kültür*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayın
- Ercan, N. (2008), *Alman Eğitim Sisteminin Sorunları ve Türk Öğrenciler*, Die Gaste, Sayı:3 / Eylül-Ekim 2008 <http://www.diegaste.de/gaste/diegaste-sayi315.html> (Erişim Tarihi: 09.02.2019)
- Ergand, Ç. T. (1992), *Yabancı Gözüyle Göçmen Yazını*, Hürriyet Gösteri Sanat Edebiyat Dergisi Kasım 1992 Sayı:144
- Feyzioğlu, Y. (2008), *Göçün 47.Yılında Türk Edebiyatının Almanya'da Ulaştığı Aşama*, Die Gaste, sayı:4/ Kasım-Aralık <http://www.diegaste.de/gaste/diegaste-sayi413.html> (Erişim Tarihi: 10.02.2019)
- Kaplan, F.N. (2017), *Göç Kimlik Çok Kültürlülük Türk Sinemasında Almanya'ya Göç*, İstanbul: Der Yayınları

- Karagöz, R. (2007), *Almanya Yeni Yurt, Son Göçün Anatomisi*, İstanbul: Fide Yayınları
- Karakuş, M.(1992), 'Yalnız' Bir Yazarımız : *Habib Bektaş*, Hürriyet Gösteri Sanat Edebiyat Dergisi Kasım 1992 Sayı:144
- Keskin, H. (2011), *Türklerin Gölgesinde Almanya Geleceğe Yönelik Uyum Politikası İçin Görüşler* , İstanbul: Doğan Kitap Yayıncılık
- Kuruyazıcı, N. (1992), *Alman Okurlar ve Türk Göçmen Yazınına Yeni Bir Bakış*, Hürriyet Gösteri Sanat Edebiyat, sayı: 144, 1992 Kasım
- Mortan K. ve Sarfati N. (2011), *Vatan Olan Gurbet Almanya'ya İşçi Göçünün 50.Yılı*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Oralış, M (1992), *Kültürlerarası Bir Gezgin Aras Ören*, Hürriyet Gösteri Sanat Edebiyat Dergisi Kasım 1992 Sayı:144
- Özoğuz, Y. (1992), *Almanca Yazan Bir Türk Şairi: Zafer Şenocak*, Hürriyet Gösteri Sanat Edebiyat Dergisi Kasım 1992 Sayı:144
- Özyer, Doç. Dr. N. (1994), *Edebiyat Üzerine* , Ankara: Gündoğan Yayınları
- Polat, T. (1992), 'Öteki'ler Anlatıyor, Hürriyet Gösteri Sanat Edebiyat Dergisi Kasım 1992 Sayı:144
- Saka N. (2018), *Almanya'daki Türk Göçmen Yazınına Kavramsal Bir Yaklaşım*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Ekim 2018 22(Özel Sayı), <http://dergipark.gov.tr/ataunisobil/issue/39871/461940> (Erişim Tarihi: 25.03.2019)
- Sayın, Ş. (1992), 'Vatan Duygusu' Coğrafya İle Sınırlı mıdır?, Hürriyet Gösteri Sanat Edebiyat Dergisi Kasım 1992 Sayı:144
- Şahin, S. (2006) , *Almanya'da Türk Mizah ve Hiciv Ustası: Şinasi Dikmen*, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları, Sayı:5 <http://dergipark.gov.tr/turkiyat/issue/16667/330776> (Erişim Tarihi: 25.03.2019)